

Kriitilise lingua franca ajastu

MERILIN TALUMAA

Hunter Braithwaite: „Kunstiteos tuleb lahti seletada, aga mitte välja vabandada.”

Hunter Braithwaite on kirjanik, toimetaja ja kuraator, alates 2012. aastast ajalehe Miami Rail peatoimetaja. Ta on õppinud kirjandust ja kultuuriteooriat, töötanud National Geographicu reisiraamatute osakonnas ning kirjutanud nüüdiskunstist paljudele väljaannetele, sh Time Out Shanghai, Asian Art News, Wall Street Journal, Artforum Online, ArtSlant ja Art in America.

Praeguses maailmas kipub kuraator/kunstikriitik/kunstimänedžer tegutsema mitmel rindel, olema enamasti vabakutseline ja töötama samaaegselt mitmes riigis.

Hunter Braithwaite: Parafraseerides Kierkegaardi: olla vabakutseline on ängistavalt kerge. Skype'i arengu ja globalismi leviku koosmõjul on kunstimaailma viimase buumiga kerkinud esile vabakutseline multitasker. See on põnev ja glamuurne, aga ka kurnav. Sellised vabakutselised ei defineeri ennast kunagi ainult ühtviisi - ühel päeval kirjutatakse, siis olen toimetaja, teisel päeval olen kuraator ja siis konsultant - nad ei saa seda endale lubada. Samamoodi nagu nad ei saa endale lubada ka ühes kohas tegutsemist. Kuna identiteet on alati muutumises, uueneb ka nende suhe kunsti. Sellisel situatsioonil on oma võlu, aga ka kitsaskohad.

Seega võib kunstikriitikat mõtestada pigem omavahel seotud eri eesmärkidega tegevusväljana. Arvan, et see on alati nii olnud. Praeguse kunstimaailma professionaliseerumine ja standardiseerumine on viinud kriitilise lingua franca tekkimiseni: koodide ja tavade süsteem on küll vajalik, kuid ka nüristav. Keegi ei väida, et luule või novellistika peaks olema kitsalt määratletud tegevusala. Miks peaks siis näitusearvustustega teisiti olema?

Ikka ja jälle jõuavad kirjutajad tõsiasjani, et suur osa publikust peab kunstiarvustusi igavaks ja raskesti loetavaks.

Sõna „igav” kasutatakse sageli valesti. Igavus ei tähenda tingimata halba. Susan Sontag on öelnud, et see on kõitvuse vastaskülg. Need kaks poolt on omavahel seotud. Tihti on kunstikirjutis niisama igav, nagu on unenäo ümberjutustuse kuulamine. Visuaalset kogemust ei saa otse sõnadesse panna. Sageli saab tekstile saatuslikuks vaid piirdumine info edastamisega: kunstniku nimi, meedium, teose pealkiri, mõõtmed ja värv. Selline tekst on sama kuiv nagu seinatekst või pildipealkiri. Kunstikirjutis ei pea sugugi igav olema. Kõige huvitavam on tekst siis, kui ainesele on lähenetud ootamatu nurga alt. Teksti võib igavaks teha ka erialase sõnavaraga koormamine, nagu seda akadeemilises kirjutamisviisis juhtub. Kui arvustuse või essee mõte on kogemuse edasiandmine, siis peab tekstis olema ka kirjutajat ennast.

Kas kunstikirjutise eesmärk peab tingimata hinnangu andma? Kas kriitik peab ütlema, kas arvustatav on hea või halb?

See ei pea olema tingimata kirjutise eesmärk. Hinnangud on kunstist kirjutamisel vaid üks komponent, teksti õnnestumise määravad teisedki elemendid. Kunstiteosest kirjutamine on oluline väljakutse: kunstiteost saab kasutada kõlapinnana, kus oma ideid läbi mängida. Töö tuleb lahti seletada, seda ka lähedalt uurida, aga mitte välja vabandada. Pole midagi halvemat kui lugeda suurepärase arvustuse ja siis näitusel avastada, et see on kohutav. Sellises olukorras suunad oma viha kunstniku asemel kriitikule, sest ta on sind petnud. Lugejaid ei tohi eksitada, kui selleks just põhjust ei ole. Näitusest võiks mõelda kui sillast. Kui sild on heas korras, on sellest kerge üle minna, aga võib-olla tuleb üle hüpata - üle tuleb aga saada. Küsimus taandub lojaalsusele. Kas kirjutaja on lojaalne kunstile või lugejale? Ilmselt on ta siiski ustavam lugejale ja iseendale kui sellele, millest ta kirjutab.

Mis muudab kunstikirjutise eksperimentaalsemaks ja kõitvamaks?

Tekst peab olema aus ja algupärane, tooma kokku kirjutaja ideed, lugeja mõtted ja käsitletava teema

nii-öelda toormaterjali. Tekstis tuleb arvestada keele voolavusega, sinna tuleb elu sisse tuua. Tekst ei tohi olla hermeetiline ega esoteeriline. Kunstikriitikuna kasutame erialast sõnavara, teksti edu sõltub aga sellest, kui palju oskame arvestada lugeja teadmistega, sest näitusepublik kipub siiski väike olema. Seda saab aga positiivselt ära kasutada. Kirjutaja peaks looma näituse ja mõne olulise kultuurisuundumuse vahel sideme.

Viimasel ajal on ka peavoolu väljaanded hakanud kunstiteemasid kajastama, enamasti käsitletakse küll kunstiturgu ja tohutuid summasid, mida kunsti investeeritakse. Põhjus ei ole mitte selles, et raha pakub rohkem huvi, vaid selles, et raha toimimist mõistetakse. See on koht, kust alustada.

Vormikatsustega on keerulisem, sest tekib oht lugejad eemale peletada. Miks on vaja kirjutada lühivormis 300-sõnaline arvustus? Aga mullegi meeldib, et lennufirmade pardaajakirjades on häid kunstitekste. Ehk ongi nii, et kui lugejate köitmiseks leitakse uusi viise, avastatakse ka kunsti mõtestamiseks uusi võimalusi.

USAs ei ole näiteks kombeks avaldada kunstitekste elustiiliajakirjades. Sellele kõige lähemal on ehk rohkem kultuurile keskendunud ajakirjad, nagu New Yorker või Vanity Fair. Need ajakirjad on suurema tiraažiga ja mainekamad.

Seejuures tekib muidugi küsimus, kas autoril ei tule teha liiga palju kompromisse, kui ta elustiiliajakirjas loo avaldab. See kehtib ka vähenõudliku ajakirjandusliku kriitika ja blogide kohta. See hirm on alati. Ei maksa unustada, et ka kunstiväljaannete puhul tuleb kompromisse teha. Kompromissid pole tingimata halvad. Nendega taltsutatakse kirjutaja ego.

Blogide puhul on tõesti risk, et intellektuaalne kvaliteet langeb. See hirm pärineb juba mitmesaja aasta tagusest ajast, mil hakkasid levima odavad trükitehnoloogiad. Blogide halva kvaliteedi pärast muretsedes alahindame lugejat. Inimesed saavad aru, kui nad jama loevad. Blogijad teavad, et neilt ei oodatagi, et tekstid oleksid sama hoolikalt toimetatud nagu ajalehtedes ja ajakirjades. Praegu võib kõige põnevamaid kunstiteemalisi tekste leida just blogidest nagu Art Fag City või Hyperallergic. Kindlasti on kirjutajatel ettekujutus ideaalsest lugejast. Ei kirjutata samaaegselt paljudele, sest siis tuleb teha liiga palju kompromisse ja nii ei ole keegi rahul, kõige vähem kirjutaja ise. Selle asemel võiks mõelda ühele inimesele, temaga nii-öelda vestelda. See inimene võib olla sõber, kolleeg, ema, isa. Keegi, kellega oled rongis kohtunud. Ameerika kirjanik John McPhee alustas oma esseesid sõnadega „kallis ema” ja hiljem, kui tekst juba jooksmas hakkas, kustutas alguse ära. Nii suutis ta kirjutada ausalt ja pingevabalt.

Kriitilise teksti avaldamine võib tihtipeale osutada keeruliseks väikese kogukonna koosluse puhul, sest kõik tunnevad kõiki ja esikohal on sõprusuhted. Sageli võetakse kõike väga isiklikult.

Miamis just nii ongi. Sealne kunstimaailm on veidi suurem kui Eestis, aga kõik tunnevad ikkagi kõiki. Tuleb arvestada nüanssidega, olla tundlik ja aus. Kui otsid seletust, oled põhjalik ja aus, siis mida muud veel võikski tahta? Kunstnikul on ausast ja realistlikust arvutusest kasu. Palju hullem on, kui teeseldakse, et kõik on suurepärane. Väga harva on näitus sada protsenti kohutav.

Rääkis hiljuti ühe Ladina-Ameerika kuraatoriga, kes eristab kolme tüüpi kriitikat. Destruktiivne kriitika, kus objektile lähenetakse kavatsusega see täiesti laiali lammutada. Isegi kui kokkuvõte on positiivne, on see üsna jõhker protsess. Kui aga arvustus on negatiivne, on see veel eriti brutaalne. Teine variant on konstruktiivne kriitika. Sel juhul käsitletakse objekti alguspunktina. Seejärel ehitatakse sellele argumentatsioon, kasutades objekti taustana. Laialilammutamise asemel luuakse midagi. Viimane tüüp on kuraatori kriitika, mis tähendab peatumist meelepärastel asjadel. Kui näitus on halb, siis sellest ei kirjutata, liigutakse edasi järgmise juurde. Viimane variant tundub väga diplomaatiline, aga usun, et igast kriitika liigist on midagi õppida.

Kunstist kirjutamise seminaris arutlesime pikemalt arvutuse komponentide üle. Oluline on laiema konteksti loomine, aga vajalik on ka tunda kirjutamise mehaanilist poolt, vaja on käsitööoskust.

Sageli ütlevad galeriides ja muuseuminäitustel kõige tabavamaid asju lapsed ja saalivalvurid. Inimesed, kes ei ole kunstiajalugu õppinud, kes konteksti ei taju ja keda need vajakajäämised ka ei takista. Arvan, et vaja on mõlemat: tunda kunstiajalugu, et kunstiteoste tausta mõista ja saada aru, kuidas teosed eri kontekstides toimima hakkavad. Tuleb märgata ka detaile. Seda oskust saab arendada lugemise abil. Ma ei pea silmas mitte ainult kunstiajaloo tekste, vaid ka luulet, ajalookirjandust, isegi

laiatarbeajakirjandust. Selliseid ajakirjatekste tihtipeale naeruvääristatakse, aga kui jälgida sealset lausestruktuuri, võib õppida nii mõndagi, nt kuidas anda ideed edasi võimsalt ja intensiivselt.

Eesti ülikoolides ei pakuta üldjuhul kirjutamis- ega kriitikakursusi. USAs on loovkirjutamise kursused osutunud väga populaarseks. Kas räägiksid nendest veidi lähemalt?

USAs on loovkirjutamise kursused populaarsed juba 1970. aastatest. Magistriprogrammid on jagatud peamiselt kahte ossa: tuleb tohutul hulgal lugeda, aga tegeleda ka kirjutamise mehaanilise poolega. Kirjutamine on käsitööoskus nagu disainimine või puutöö. Teksti osad on vaja õigesti kokku sobitada. Kursustel pakutakse otsest tagasisidet. Kindlasti on see aidanud kaasa kirjutaja elukutse kvaliteedile. Isegi kui sinust ei saa kuulsat kirjanikku, võid minna tööle kirjastusse. On ka programme, mis on keskendatud ainult kunstist kirjutamisele ja kriitikale. Enamasti on õppejõududeks tuntud kriitikud, esseistid, luuletajad ja romaanikirjanikud. Probleem on selles, et õppimine on väga kallis ja kõik teavad, et niisuguses valdkonnas rikkaks ei saa.

Sa oled Miami Raili peatoimetaja. Kes on Miami Raili autorid ja lugejaskond?

Miami kunstiväli koosneb umbes 200 inimesest, kuid nimed vahetuvad tihti. Pidevalt toimub midagi, kuid mingil põhjusel seda varasemalt ei jäädvustatud. Tahtsime rohujuuretasandil luua kohalike jaoks väljaande, mis kõnetaks samal ajal ka Art Baseli külastajaid. Miami Rail aitab piirkonnas toimuvat asetada laiemasse konteksti. Kirjutame nüüdiskunstist, aga ka kirjandusest, arhitektuurist, filmist ja muusikast. Lisaks korraldame ka üritusi ja kutsume kohale kirjutajaid. Esimene number ilmus 1. juunil 2012. aastal. Praeguseks on väljas juba üheksas number. Tiraaz on 7500 ja me jagame seda Miami piires tasuta. (Vt ka miamirail.org - toim) Suurem osa autoritest on Miamist, palju on noori - üliõpilasi või just ülikooli lõpetanud. Tahtsin, et Miami Rail annaks neile võimaluse arendada kirjutamisoskust. Ja seda saab teha ainult kirjutades. Oluline pole mitte ainult uue lugejaskonna loomine, vaid ka uute kirjutajate juurdekasv, uue põlvkonna sünd.

Miami Railis ilmub rubriik „52 Reviews”. Kuidas valite arvustatavaid näitusi?

Otsustasin sel aastal kirjutada igal nädalal ühe näitusearvustuse. Kuigi avaldame igas numbris näitusearvustusi, ei jõua kõike katta, sest ajaleht ilmub korra kvartalis. Rubriigi „52 Reviews” mõte oli välja selgitada, kas suudame kajastada enam-vähem kõike. Niisiis, korra aastas üritame kajastada peaaegu kõiki aasta jooksul Miamis toimunud näitusi. Sel aastal teen seda ise: see on eksperiment ja ühtlasi ka väljakutse. Kirjutan sellest, mis illustreerib Miamis aasta jooksul toimunut kõige paremini.

Miami on kiiresti tõusnud oluliseks nüüdiskunsti keskuseks. Kuidas on „Art Baseli” kunstimes mõjutanud Miami kunstielu?

„Art Baseli” kunstimes on linnale väga palju juurde andnud. Meieni jõuab tohutul hulgal kunsti. Praeguseks tunneb kogu kunstimaailm Miami vastu huvi ja see võimaldab luua olulisi kontakte. Mess on Miamit tutvustanud maailmale ja toonud maailma omakorda Miamisse. Miinuseks on kindlasti see, et aina enam nauditakse selle sündmusega kaasnevaid pidusid ja glamuuri ning kunst kipub jääma tagaplaanile. Paljud arvavad, et kunstimaailm ongi kunstimes ning kunstimaailm arvab omakorda, et Miami ongi kunstimes. Messimudel on kummaline aja ja ruumi moonutus. Detsembrikuus tuntakse Miamit Baselina. Linna ei defineeri enam ruum, vaid aeg.

Oled esimest korda Tallinnas. Mis mulje on sulle jäänud siinsest kunstielust?

Kuna praegu on aasta 2014 ja kasutusel on euro, oleksin oodanud rohkem galeriisid, messe, biennaale ja muud, mida kunstimaailm hetkel pakub.

Mulle näib, et tegemist on siiski väga olulise ajaga. Te võite teha just selliseid valikuid, nagu ise soovite. Miamist tulnuna võin öelda, et kunstimesi mudel ei ole ideaalne.

Mulle on avaldanud muljet siinne eneskriitilisus. Tundub, et Eestis kaalutakse kõike hoolega. See näib olevat seotud teie kunstiakadeemiaga, mis Miamis puudub. Mulle on avaldanud tugevat muljet tööde kvaliteet ja arutelud kunsti üle. Siinne kunstikogukond on küll väike, aga koosneb headest inimestest. Küsimus pole selles, kuhu Tallinn on teel, vaid kuhu Tallinn tahab välja jõuda, kus te tahate olla kümne aasta pärast.

